एवंकारणभूतगुणानांमायामयत्वात् तत्कार्यसंसृतिर्मायेतिप्रपंचयति शोकमोहाविति यथास्वप्नः आत्मनः बुद्धेरेवख्यातिः विवर्त्तः तद्वत् ॥२॥ अतोवस्तुविरोधस्तावन्नास्तिप्रतीतिस्त्वौपाधिकीघटतइत्याह विद्याऽविद्येइति तन्येतेमोक्षबंधावाभ्यामितितनूशक्ती कुतः मेमाययाविनिर्मिते मायावृत्तिरूपत्वात् मोक्षबंधकरीत्येकवचनंद्विवचनार्थे ननुतत्कार्यत्वेबंधमोक्षयोरनादित्वनित्यत्वेनस्याताम् नआद्येअनादीअतोयावदविद्यांप्रवर्त्तयामितावद्बंधः यदाविद्यांददामितदामोक्षः स्फुरतीत्यर्थः तथाचस्कंदपुराणे बंधकोभवपाशेनभवपाशाच्चमोचकः कैवल्यदःपरंब्रह्मविष्णुरेवसनातन इति ॥ ३ ॥ तत्रशरीरिणामितिबहुवचननिर्देशाद्विषयभेदेनाविरोधउक्तइतिभ्रांतिंव्यावर्तयन्बंधमोक्षव्यवस्थामुपपादयति एकस्यैवेति तर्हिकिमात्माभेदात्तवापिबंधःनहीत्याह अस्यजीवस्यैवेति नन्वात्माभेदेजीवोनामकोन्योऽस्तिपृथक् कथंचबंधमोक्षसुखदुःखादिव्यवस्थातत्राह

शोकमोहौसुखंदुःखंदेहोत्पत्तिश्चमायया ॥ स्वप्नोयथात्मनःख्यातिःसंसृतिर्नतुवास्तवी ॥ २ ॥ विद्याऽविद्येममतनूवित्थुद्धवशरीरिणाम् ॥ मोक्षबंधकरीआद्येमाययामेविनिर्मिते ॥ ३ ॥ एकस्यैवममांशस्यजीवस्यैवमहामते ॥ बंधोऽस्याविद्ययानादिविद्ययाचतथेतरः ॥ ४ ॥ अथबद्धस्यमुक्तस्यवैलक्षण्यंवदामिते ॥ विरुद्धधर्मिणोस्तातस्थितयोरेकधर्मिणि ॥ ५ ॥

ममांशस्येति अयंभावः यथैकस्यापिचंद्रादेर्जलाद्युपाधिनाबिंबप्रतिबिंबरूपोभेदः तथाचजलकृताः कंपादयः प्रतिबिंबस्यैव तथाचप्रतिबिंबानामप्युपाधिभेदेनभेदादेकस्मिन्नुदकुंभेभग्नेतद्गतप्रतिबिंबस्यैवबिंबैक्यंनान्यगतस्य तथाऽविद्यायांप्रतिबिंबितस्यमदंशस्यजीवस्यैतत्कृतोबंधः तस्यचोपाधितोभेदान्नाव्यवस्थेति तथाचाहुः यथैकस्मिन्घटाकाशेरजोधूमादिभिर्युते नसर्वेसंप्रयुज्यंतेतथाजीवाःसुखादिभिरिति एतच्चातिरहस्यंस्वबुद्ध्यानिश्चेतव्यमितिसंबोधयति हेमहामते इतरोमोक्षः ॥ ४ ॥ तदेवंव्यवस्थामुपपाद्यकथंवर्तेतेत्यादिवैलक्षण्यप्रश्नस्योत्तरमाह अथेति तच्चवैलक्षण्यंद्विविधम् जीवेश्वरयोरेकंजीवानांचैकंतत्रजीवेश्वरयोर्वैलक्षण्यमाह विरुद्धधर्मिणोरितिसार्द्धद्वयेन शोकानंदधर्मवतोः एकस्मिन्धर्मिणिशरीरेनियम्यनियंतृत्वेनस्थितयोः ॥ ५ ॥